

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

НИКОНОВИЧ ГАННА ІГОРІВНА

УДК 351.72:061.5

**АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ
ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному торговельно-економічному університеті Міністерства освіти і науки України на кафедрі фінансового аналізу і контролю

Науковий
керівник:

доктор економічних наук, професор,
Шевчук Володимир Олександрович
Київський національний торговельно-економічний університет, професор кафедри фінансового аналізу і контролю

Офіційні
опоненти:

доктор економічних наук, доцент
Лазаришина Інна Дмитрівна,
Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне)
завідувач кафедри обліку і аудиту,

кандидат економічних наук, доцент
Гринів Богдан Володимирович,
Львівська комерційна академія,
доцент кафедри аудиту

Захист відбудеться “11” жовтня 2007 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.055.01 Київського національного торговельно-економічного університету за адресою: 02156, м. Київ, вул. Кіото, 19, аудиторія А-227

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного торговельно-економічного університету за адресою: 02156, м. Київ, вул. Кіото, 19

Автореферат розісланий “10” вересня 2007 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Морозова Н.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Для здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства мають у розпорядженні оборотні активи, які являють собою контрольовані ними економічні ресурси, сформовані за рахунок інвестованого у них капіталу. Вони характеризуються детермінованою вартістю, продуктивністю та здатністю формувати дохід. Постійний обіг оборотних активів в процесі їх використання пов'язаний з факторами часу, ризику та ліквідності. Оборотні активи є найважливішою складовою частиною загальної величини сукупних активів, беруть участь одночасно у всіх стадіях кругообігу, забезпечують відтворювальний процес, опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту.

Оборотні активи торгівлі України у 2005 р. досягли обсягу понад 266 млрд. грн. і по відношенню до 2004 р. зросли на 21,9%, а по відношенню до 2000 р. – у 3,3 рази. Зростання обсягів оборотних активів обумовлене адекватним зростанням товарообороту. Індекс фізичного обсягу товарообороту у 2005 р. порівняно з 2004 р. склав 122,4%, а порівняно з 2000 р. відповідно 147,8%.

Змінилась за аналізований період і структура оборотних активів. При рості коштів вкладених у товарно-матеріальні цінності з 22,5% у 2004 р. до 22,8% у 2005 р. у загальному обсязі оборотних активів та збільшенні відповідно дебіторської заборгованості з 69,5% до 71,4%, грошові кошти зменшились з 3,8% до 3,5%.

Пропорції, що склалися, негативно впливають на ліквідність і платоспроможність торговельних підприємств. Дотримання певних пропорцій між матеріальними оборотними активами, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами потребує: дослідження кожного етапу кругообігу оборотних активів для визначення понаднормативних активів та активів, що не використовуються в господарському обігу; розробки та реалізації програми ліквідації вище зазначених активів та вивільнення грошових коштів, вкладених у них; визначення джерел фінансування та підтримання певних пропорцій їх використання (особливе значення для фінансової стійкості і платоспроможності торговельного підприємства має зростання власного оборотного капіталу).

Вивчення проблем аналізу і контролю діяльності торговельних підприємств, формування і використання оборотних активів підтвердили основну гіпотезу дослідження обраної теми. Суть її полягає в тому, що теоретико-методологічне забезпечення аналізу і контролю оборотних активів потребує удосконалення. Зміни необхідні, насамперед, у частині покращання організації первинного обліку, оперативності інформації та розширення кола її джерел за рахунок

прогнозних показників, які характеризують фінансову стійкість торговельних підприємств та ефективність формування і використання оборотних активів, а також організації і методики аналізу і контролю оборотних активів торговельних підприємств. Все це обумовлює актуальність проведеного дослідження та його загальноекономічне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою науково-дослідної роботи Київського національного торговельно-економічного університету „Державний контроль в системі регулювання розподілом і використанням бюджетних ресурсів” № 515/33 (номер державної реєстрації 010U000766). Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні застосування аналітичних методів в контролі за ефективністю формування і використання матеріальних оборотних активів; розробці організаційної моделі внутрішнього контролю матеріальних оборотних активів за дієвістю процедур; розробці пропозицій щодо стандартизації документів, які містять контрольну інформацію.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертаційної роботи є розробка науково-обґрунтованих рекомендацій щодо побудови удосконаленої системи аналізу і контролю оборотних активів торговельних підприємств на основі використання сучасних інформаційних технологій адаптованих до умов ринкової економіки.

Для реалізації поставленої мети в дослідженні передбачено розв'язання наступних завдань:

- дослідити теоретичні передумови, принципи аналізу і контролю оборотних активів, їх економічну природу, роль і місце аналізу і контролю в системі управління оборотними активами торговельного підприємства;
- проаналізувати стан і структуру оборотних активів торговельних підприємств, причини і фактори, що впливають на їх зміну;
- систематизувати існуючі і запропонувати нові підходи до змістовного наповнення аналітичних процедур дослідження ефективного формування та використання оборотних активів;
- розробити методику оцінки надійності функціонування служби (відділу) внутрішнього контролю в торговельному підприємстві, як елемента організаційної структури управління;
- обґрунтувати рекомендації з удосконалення методики прогнозного аналізу оборотних активів торговельних підприємств, яка базується на узагальненні методів їх аналізу, створених світовою практикою, накопиченого вітчизняного досвіду та власних висновків автора;
- розробити пропозиції щодо моделювання процесу аналізу і контролю оборотних активів в умовах застосування комп'ютерних

інформаційних систем, що дозволить управляти їх обсягом і структурою.

Об'єктом дослідження є процес формування і використання оборотних активів, їх аналізу і контролю з метою забезпечення ефективного управління господарською діяльністю підприємств торгівлі.

Предметом дослідження є організація та методологія аналізу оборотних активів і контролю за їх формуванням і використанням.

Методи дослідження. Дослідження базується на діалектичному методі пізнання з використанням формальної логіки та економіко-математичних і економіко-статистичних методів. Методичний інструментарій дослідження складається із загальнотеоретичних та спеціальних методів наукового пізнання: аналізу і синтезу, конкретного і абстрактного, якісного і кількісного аналізу, порівняльних характеристик, розрахунково-аналітичних прийомів, інформаційних технологій.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, що регулюють економічну діяльність підприємств, загальноекономічна і спеціальна література з питань обліку, аналізу і контролю оборотних активів, офіційні матеріали Державного комітету статистики, Міністерства фінансів та Міністерства економіки України, матеріали симпозіумів і конференцій, дані бухгалтерського обліку і звітності підприємств торгівлі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні і систематизації теоретико-методологічних підходів до аналізу і контролю, розробці методичних та організаційних заходів, спрямованих на підвищення ефективності формування і використання оборотних активів торговельних підприємств з використанням комп'ютерних технологій та економіко-математичного моделювання.

Основними науковими результатами дослідження, які виносяться на захист, є такі.

Вперше одержано:

- запропоновано модель аналізу і контролю обсягу і структури оборотних активів торговельного підприємства та її інтегрованість в автоматизовану інформаційно-аналітичну систему управління оборотними активами, що сприяє підвищенню ефективності здійснення аналітично-контрольних процедур, органічному поєднанню методичних прийомів оперативного, ретроспективного і прогностичного аналізу та контролю;
- розроблено систему оцінки надійності функціонування спеціалізованих служб (відділів) внутрішнього контролю на

торговельних підприємствах, що дозволяє забезпечити своєчасне і повне формування та використання оборотних активів і капіталу в розрізі передбачених джерел, контроль платоспроможності і фінансової стійкості підприємства.

Удосконалено:

- процес оперативного і ретроспективного аналізу оборотних активів торговельного підприємства, що дає змогу здійснити комплексну оцінку їх стану, а також фінансову стійкість підприємства, щодо якої розрізняються чотири її рівні: абсолютний, нормальний, нестійкий та кризовий;
- модель прогнозного аналізу в інформаційному забезпеченні управління оборотними активами, яка включає прогнозування обсягу та складу оборотних активів і дозволяє забезпечити досягнення стратегічних цілей та завдань управління ними на основі підвищення активності інформації в оцінці економічного зростання підприємства у майбутньому, виходячи з його можливостей;
- механізм аналізу, планування і контролю товарних запасів на основі розрахованих нормативних значень, які враховують особливості функціонування конкретних торговельних підприємств, їх облікову політику, можливість концентрації контролю на найбільш важливих категоріях запасів з позиції безперебійності операційної діяльності підприємства і формування кінцевих фінансових результатів;
- модель контролю первинного обліку у сфері систематизації допущених підприємствами роздрібною торгівлі помилок, яка дозволяє визначити можливі способи їхнього виправлення та недопущення, а також підвищити ефективність засобів контролю;
- процес моделювання контролю оборотних активів, який складається з наступних етапів: визначення мети і змісту контрольних процедур; вибір джерел інформації, які характеризують стан оборотних активів, їх склад, структуру, джерела фінансування, ефективність використання; визначення способів і прийомів контролю; визначення періодичності виконання контрольних процедур; уточнення техніки застосування способів і прийомів контролю; визначення адресності одержання контрольної інформації про формування і ефективність використання оборотних активів.

Дістали подальший розвиток:

- процес аналітичного обґрунтування прийняття та реалізації управлінських рішень фінансового характеру на основі розроблених критеріїв оцінки вибору цих рішень, які відображають практичну можливість їх використання;

- класифікація оборотних активів для цілей управління ними, за якою передбачено деталізований аналітичний облік оборотних активів, що дозволяє оцінити їх стан та стати базою для аналізу і контролю їх формування та використання;
- концептуальні засади та методичні прийоми і рекомендації щодо методики дослідження практики аналізу і контролю оборотних активів торговельних підприємств в інформаційній системі управління з використанням узагальненого аналітичного інструментарію.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що рекомендації та пропозиції, викладені у дисертації, спрямовані на розвиток методології аналізу і контролю оборотних активів відповідно до положень міжнародних і національних стандартів, дозволяють удосконалити організацію аналітичного та контрольного процесів в умовах комп'ютерних інформаційних систем і підвищити на цій основі ефективність управління оборотними активами підприємств торгівлі.

Запропоновані методичні розробки й практичні рекомендації автора з організації та методики контролю, оперативного, ретроспективного та прогнозного аналізу, процедури аналізу і контролю оборотних активів знайшли своє практичне застосування на підприємствах торгівлі.

Результати дослідження впроваджені та апробовані на підприємствах України, серед яких ТОВ „Будівельні інновації”, ВАТ Універсам №12. Викладені у роботі рекомендації та пропозиції схвалено керівництвом даних підприємств (довідки № 79 від 17.10.05 р. і № 57 від 11.04.06р.)

Особистий внесок здобувача полягає у самостійно виконаному науковому дослідженні, в якому викладено авторський підхід щодо вирішення важливого наукового завдання – удосконалення організації та методології аналізу і контролю оборотних активів, їх інформаційного забезпечення. Теоретичні узагальнення, висновки, положення, рекомендації та пропозиції зроблені автором самостійно на підставі узагальнення світового досвіду та проведених досліджень фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств, формування та використання оборотних активів. Аналітична частина роботи виконана на основі дослідження фактографічної інформації 30 підприємств торгівлі м. Києва.

Особистий внесок автора за списком опублікованих у співавторстві праць визначено такими результатами:

у монографії [1] висвітлені особливості формування облікової інформації та її використання в аналізі і контролі оборотних активів та капіталу, як джерела їх формування;

у публікації [2] визначені концептуальні засади аналізу і контролю та їх місце в системі управління торговельним підприємством.

З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих здобутків дисертанта.

Апробація результатів дисертації проводилася шляхом експериментального впровадження розробок автора на торговельних підприємствах м. Києва за його особистою участю; оприлюднення основних результатів дослідження у доповідях на конференціях професорсько-викладацького складу Київського національного торговельно-економічного університету за підсумками науково-дослідної роботи за 2004-2006 рр.; науково-практичній конференції „Внутрішній аудит та управління бізнесом” (м. Київ, 2004 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі” (м. Львів, 27-28 травня 2004 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Економічний і соціальний розвиток України в 21 ст.: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 24-25 лютого 2005 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту в умовах міжнародної інтеграції (м. Київ, 2005 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Розвиток наукових досліджень 2005” (м. Полтава, 2005 р.); міжнародній науково-теоретичній конференції “Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть” (м. Тернопіль 30 березня 2006 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Обліково-аналітичні системи: глобальний і національний аспекти” (м. Полтава 16-17 травня 2006 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Міжнародні тенденції розвитку бухгалтерського обліку і аудиту та перспективи для України” (м. Київ 19 травня 2006 р.); міжнародній науково-практичній конференції „Теорія і практика економічного аналізу: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку” (м. Тернопіль 10-12 жовтня 2006 р.).

Окремі результати проведеного дослідження використовуються у навчальному процесі Київського національного торговельно-економічного університету і дістали позитивні відгуки.

Публікації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження опубліковано у 14 друкованих роботах загальним обсягом 4,56 др. арк., з них у фахових економічних виданнях,

затверджених ВАК України, 4 праці (1,63 др. арк.) та 8 праць у збірниках матеріалів вітчизняних науково-практичних конференцій (1,17 др. арк.).

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації 177 сторінок друкованого тексту. Робота містить 14 додатків, 36 таблиць і 24 рисунка. Список використаних джерел налічує 194 найменування.

Основний зміст дисертації

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано основну гіпотезу, мету і завдання роботи, визначено предмет, об'єкт, методи та інформаційне забезпечення дослідження, відображено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, наукову новизну, практичне значення, особистий внесок автора та апробацію одержаних результатів.

У першому розділі дисертаційної роботи **„Оборотні активи торговельного підприємства як об'єкт обліку, аналізу та контролю”** зроблено критичний огляд літературних джерел з питань сутності та класифікації оборотних активів, обґрунтовано необхідність її удосконалення, досліджено економіко-правове забезпечення обліку, аналізу і контролю оборотних активів, з'ясовано ключові теоретико-методичні проблеми аналізу і контролю оборотних активів торговельних підприємств, які потребують термінового вирішення.

Різноманітність точок зору вітчизняних та зарубіжних економістів щодо визначення сутності оборотних активів потребує ідентифікації даного терміну. Визначення в П(с)БО категорії „оборотні активи” також не вирішило проблеми з трактуванням їх змісту в сучасній економічній літературі, оскільки у існуючому визначенні дуже не конкретно вказується на таку важливу властивість оборотних активів, як їх оборот. Це зумовлює об'єктивну необхідність у створенні визначення категорії „оборотні активи” як сукупності грошових коштів, їх еквівалентів та товарно-матеріальних цінностей, які перебувають у постійному русі, обслуговуючи господарську діяльність підприємства протягом операційного циклу.

Від правильної класифікації оборотних активів залежить не лише порядок їх обліку взагалі чи окремого їх складника, а й ефективність управління ними. Автором обґрунтовано необхідність удосконалення класифікації оборотних активів для цілей обліку, аналізу та контролю на основі доповнення класифікаційних ознак,

розроблених вітчизняними вченими, зокрема, в залежності від ступеню ліквідності і ризику, що дозволить виявити якісний склад оборотних активів, та уточнення показників окремих груп, зокрема, розукрупнення дебіторської заборгованості, що дозволить підвищити суттєвість інформації про дебіторську заборгованість, скоротити питому вагу сумнівної дебіторської заборгованості, наявність якої створює загрозу фінансової стійкості торговельного підприємства.

Вивчення економіко-правового забезпечення аналізу і контролю оборотних активів дозволило встановити, що питання організації та методології їх обліку ще кардинально не вирішені і як наслідок цього – інформаційні ресурси щодо економіки на мікрорівні використовуються недостатньо. Увага змістилась з проблеми раціонального використання ресурсів та ефективного господарювання на проблеми складання податкової звітності.

Недостатньо уваги приділяється аналізу і контролю оборотних активів, не знаходить відображення в організаційно-методичних аспектах побудова їх обліку, аналізу та контролю на підприємствах торговельної галузі України. Дослідження, проведені автором у 2004-2006 рр. на підприємствах роздрібної торгівлі, дозволяють визначити практичну відсутність в обстежуваних підприємствах наявності таких важливих елементів облікового процесу, як обґрунтування облікової номенклатури первинного та поточного обліку оборотних активів, робочий план рахунків обліку оборотних активів тощо. Наслідком цього є застосування спрощеної та неефективної системи контролю формування та використання оборотних активів, що призводить до обмеження інформаційної бази управління активами і капіталом підприємства.

Оцінку ефективного формування і використання оборотних активів торговельного підприємства можна відобразити у вигляді запропонованого алгоритму (рис.1).

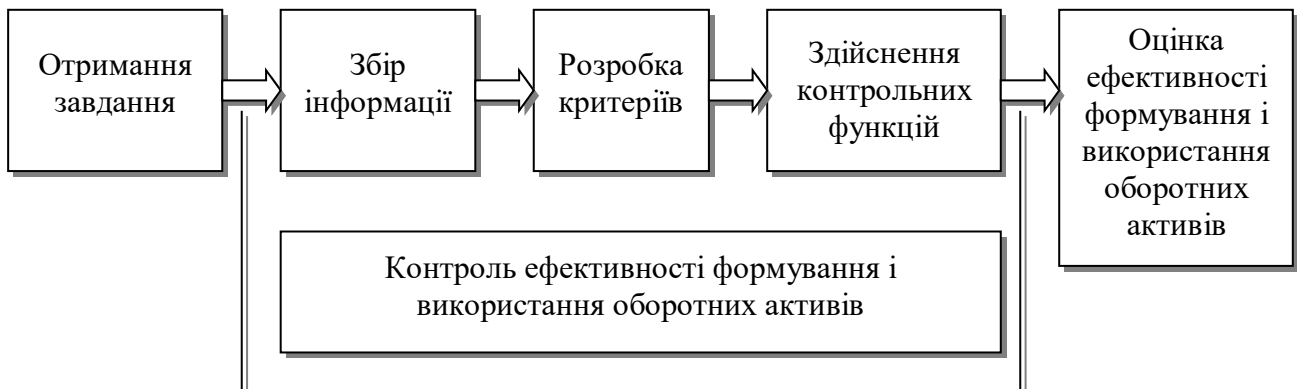

Рис. 1. Процедура оцінки ефективності формування та використання оборотних активів підприємства

Результати аналізу і контролю є підставою для прийняття оперативних рішень, уточнення існуючих і розробки майбутніх планів. Подальше удосконалення механізму господарювання вимагає посилення взаємозв'язку економічного аналізу і контролю з плануванням, більш повного використання результатів аналізу і контролю у вирішенні планових завдань. У зв'язку із посиленням ролі стратегічного планування подальший розвиток одержує прогностичний економічний аналіз. Взаємозв'язок аналізу, планування і контролю ілюструє рис. 2.

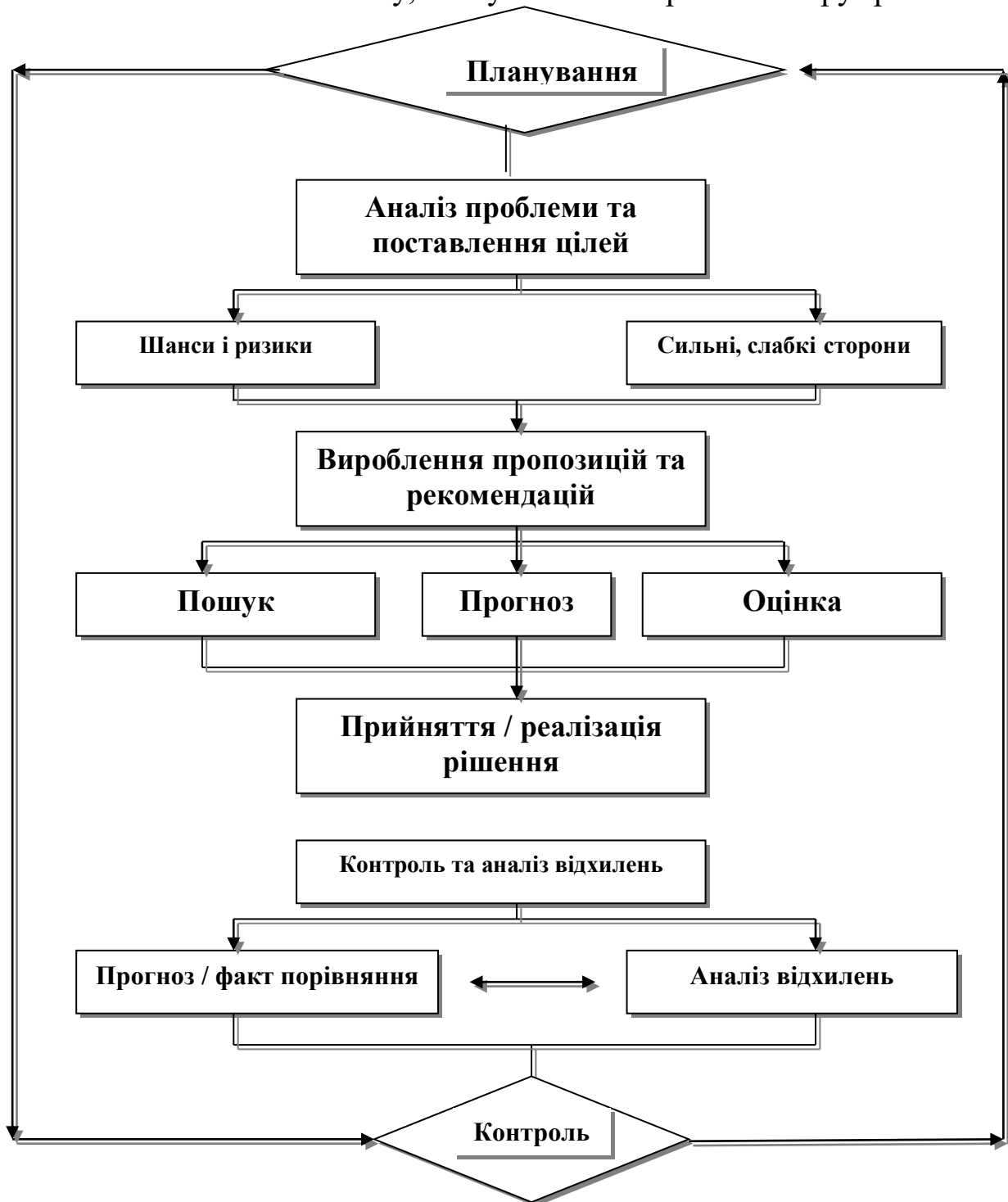

Рис. 2. Взаємозв'язок аналізу, планування і контролю в системі управління оборотними активами торговельного підприємства

Дослідження питань аналізу і контролю оборотних активів, їх місця і ролі в системі управління ними дозволяє зробити висновок про те, що основним напрямом їх удосконалення є запропонована оцінка фінансової стійкості торговельних підприємств; ефективності використання оборотних активів на базі граничних фінансових характеристик; структурна методика аналізу і контролю, яка складається з наступних елементів: методики оперативного аналізу і контролю оборотних активів, методики ретроспективного аналізу і контролю оборотних активів, методики прогнозного аналізу джерел фінансування підприємства; обґрунтована оцінка співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості; коригування показників, які характеризують ліквідність, автономність, кредитоспроможність підприємств торгівлі, підвищення рівня управління оборотними активами.

Другий розділ роботи **„Інформаційне та методичне забезпечення аналізу і контролю оборотних активів торговельних підприємств”** присвячений викладенню питань інформаційно-методичного забезпечення оборотних активів торговельних підприємств в умовах застосування сучасних інформаційних технологій, розгляду структури та рівнів інформаційного забезпечення аналізу і контролю оборотних активів. Характеристика рівнів інформаційної системи управління оборотними активами дозволяє здійснювати контроль-аналітичні процедури, послідовне виконання яких забезпечує комплексне вирішення завдань щодо обробки економічної інформації та використання її при прийнятті оперативних управлінських рішень.

Виходячи з концептуальних засад побудови інформаційної системи обліку, аналізу і контролю в управлінні господарською діяльністю підприємства, розроблено організаційну структуру модуля електронної обробки облікової інформації щодо операцій з оборотними активами, інтегрованого у загальну модель інформаційно-аналітичної системи управління оборотними активами.

В роботі наведена структура облікової номенклатури первинного, поточного та підсумкового обліку, яка впливає на характер забезпечення контроль-аналітичного процесу обліковою інформацією і обумовлює локалізацію аналізу і контролю за відповідними етапами бухгалтерського обліку.

Запропоновані облікові номенклатури первинного обліку оборотних активів, на основі яких розроблено форму і зміст електронного журналу аналітичного обліку операцій з оборотними активами, дозволяють здійснювати оперативний аналіз і контроль наявності і руху оборотних активів протягом облікового періоду.

Номенклатури поточного обліку можуть передбачати кілька рівнів деталізації облікових ознак, що підвищує аналітичні та контрольні якості облікової інформації. У табл. 1 відображено структуру складної облікової номенклатури поточного обліку оборотних активів торговельного підприємств, яка є основою робочого плану рахунків. Для цього в електронній системі обробки інформації запропоновано форму і зміст журналу поточного обліку оборотних активів; відомості аналітичного обліку до синтетичних рахунків, на яких обліковуються оборотні активи; групувальні відомості обліку оборотних активів за їх видами.

На етапі підсумкового обліку інформація, накопичена у регістрах поточного обліку оборотних активів (електронному журналі реєстрації господарських операцій, головній книзі, журналі поточного обліку оборотних активів), узагальнюється у формах фінансової звітності.

Розроблена модель електронної обробки облікової інформації дозволяє забезпечити організацію інформаційного забезпечення на високому науково-технічному рівні та локалізувати аналітично-контрольний процес на підприємствах торгівлі за рівнями електронної системи обробки інформації, які значною мірою відповідають обліковому процесу: оперативний аналіз і контроль оборотних активів, ретроспективний (поточний) аналіз і контроль оборотних активів, ретроспективний та прогнозний аналіз, заключний контроль та прогноз оборотних активів.

Таблиця 1

Структура складної облікової номенклатури поточного обліку оборотних активів торговельного підприємства

<i>Рівень деталізації</i>	<i>Розподіл оборотних активів за класифікаційними ознаками</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Перший	1. Види оборотних активів: 1.1. Запаси. 1.2. Товари. 1.3. Векселі одержані. 1.4. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги. 1.5. Дебіторська заборгованість за розрахунками. 1.6. Поточні фінансові інвестиції. 1.7. Грошові кошти та їх еквіваленти. 1.8. Інші оборотні активи.
Другий	2. Переміщення оборотних активів: 2.1. Вибуття. 2.2. Надходження.

Закінчення табл. 1

1	2
Третій	3. Деталізація оборотних активів за видами їх утворення: 3.1. Придбання (реалізація) оборотних активів. 3.2. Безоплатне отримання (передача) оборотних активів. 3.3. Отримання (передача) оборотних активів як внесок до статутного капіталу 3.4. Отримання (передача) оборотних активів в результаті обміну на подібні (або неподібні) активи
Четвертий	4. Види оборотних активів за термінами зберігання: 4.1. Активи короткого зберігання 4.2. Активи тривалого зберігання
П'ятий	5. Види оборотних активів за рівнем дотримання терміну виконання зобов'язання: 5.1. Поточні зобов'язання (подальша деталізація за терміном погашення). 5.2. Прострочені зобов'язання (подальша деталізація за терміном прострочення платежу).
Шостий	6. Деталізація на аналітичних рахунках

В роботі викладені принципи і методи оперативного, ретроспективного та перспективного аналізу, досліджені причини нераціональної структури оборотних активів, що склалась у торгівлі: висока, постійно зростаюча питома вага дебіторської заборгованості у загальному обсязі оборотних активів, наявність простроченої та безнадійної заборгованості, понаднормативних запасів.

Запропонована до впровадження методика прогнозного аналізу оборотних активів торговельних підприємств складається з пропозицій щодо застосування „змішаного” підходу до прогнозування обсягу та структури оборотних активів, який базується на критичній оцінці розроблених вітчизняними та зарубіжними вченими методах розрахунку прогнозних показників. Розробка прогнозу оборотних активів ґрунтується на методичних засадах прогнозного аналізу економічних показників і звітності за наступними етапами: прогнозування доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); прогнозування необхідного приросту оборотних активів для підтримки цільового рівня обсягів реалізації; прогнозування джерел фінансування оборотних активів; аналітична оцінка впливу прогнозованих змін обсягу та структури оборотних активів на показники платоспроможності торговельного підприємства; оптимізація обсягу оборотних активів торговельних підприємств.

Запропонована методика прогнозного аналізу дозволяє компенсувати вади та реалізувати позитивні якості кожного досліджуваного методу прогнозування і на цій основі досягти

максимального ефекту розрахунку показників балансу, виходячи з тенденцій зміни основного показника (доходу (виручки) від реалізації товарів), з подальшим коригуванням отриманих результатів виходячи з динаміки окремих найбільш значимих статей, що характеризують необхідні для отримання даного доходу показники економічного потенціалу підприємства: абсолютні величини активів та оборотних активів зокрема, власного капіталу, зобов'язань та взаємозв'язків між ними.

У розділі 3 **„Організація і методика контролю оборотних активів торговельних підприємств”** викладені організаційно-методологічні основи контролю оборотних активів торговельних підприємств.

Необхідність належного обліку, планування і контролю матеріальних і фінансових ресурсів обумовили підвищення вимог до системи, що поставляє оперативну і достовірну інформацію для прийняття рішень. Однак на багатьох торговельних підприємствах, як показало дослідження, кількість порушень в організації обліку і контролю оборотних активів ще досить велика; слід зазначити і відсутність необхідної оцінки ефективності використання оборотних активів по показниках оборотності, співвідношення часток оборотних активів різних ступенів ризику, оптимальності застосовуваних процедур інвентаризації оборотних активів, процедур управління, що формують інформацію, яка необхідна для прийняття рішень по підвищенню ефективності формування і використання оборотних активів, а також фінансової стійкості торговельного підприємства.

Грунтуючись на систематизації уявлень про основні параметри внутрішнього контролю, в дисертації розглянуто конкретні напрями стандартизації у цій галузі; дана характеристика норм, що регулюють порядок та критерії оцінки системи внутрішнього контролю; розроблена модель взаємозв'язку та підпорядкованості цілей та завдань внутрішнього контролю оборотних активів торговельного підприємства.

На основі моделювання процесу контролю оборотних активів в умовах застосування електронної системи обробки економічної інформації розроблено пропозиції щодо: виробітки загальної логіки побудови чітко функціонуючої системи попереднього, поточного та послідовного контролю; визначення принципів, на яких повинна ґрунтуватись організація діяльності служб внутрішнього контролю, його методологія; визначення особливостей організації внутрішнього контролю в умовах автоматизованої обробки економічної інформації.

Детально викладено порядок організації перевірки, представлено перелік типових помилок і порушень у системі

організації первинного обліку, надані рекомендації щодо їх усунення. Реалізація рекомендацій з виправлення помилок і порушень в організації первинного обліку дозволить підвищити його якість і надійність, визначити обсяг і структуру первинної облікової інформації, виявити найбільш вразливі ділянки, що вимагають ретельної перевірки, одержати достовірну інформацію в якості первинної облікової документації. Дана інформація повинна використовуватися при побудові плану і програми контролю на торговельному підприємстві.

Для організації збору прямих доказів помилок і порушень у фінансовій звітності розроблені контрольні процедури, які згруповані за їх змістовим навантаженням.

Процес організації контролю за дієвістю процедур характеризує розроблена організаційна модель на прикладі контролю товарних запасів. На особливу увагу заслуговує інформаційна компонента розробленої моделі, а також порядок виконання процедур в ході перевірки. Запропоновано форми робочих документів з перевірки товарних запасів, які містять контрольні процедури, що здійснюються на всіх етапах перевірки.

Викладені методичні підходи до оцінки надійності функціонування служб внутрішнього контролю, які забезпечують високий рівень внутрішньої системи комунікацій на торговельних підприємствах, базуються на теорії графів, що дозволяє оцінити якість структурно-функціональної форми внутрішнього контролю торговельного підприємства та підвищити надійність, ефективність і економічність системи управління оборотними активами торговельного підприємства в цілому.

Методики внутрішнього контролю оборотних активів представлені у формі моделей, які містять визначення об'єкта контролю, прийоми і способи, повний перелік інформаційного забезпечення, необхідного для виконання контрольних дій.

Запропоновані методичні підходи до вирішення проблем оптимізації розмірів запасів та витрат на управління ними, які спрямовані на ефективне формуванню асортиментної структури товарообороту та товарних запасів, прискорення їх оборотності. Розробка методичних підходів базується на використанні методів теорії ймовірностей та результатах вивчення споживчого попиту.

Побудовано методику контролю первісної оцінки запасів, методику перевірки операцій з грошовими коштами, уточнення реальної вартості дебіторської заборгованості з врахуванням таких факторів, як терміни та умови розрахунків, наявність забезпечення, період прострочення тощо. Ключовим прийомом, що дозволяє

обґрунтувати поточну вартість дебіторської заборгованості з врахуванням вказаних факторів, є визначення її дисконтованої вартості. Використання розроблених рекомендацій дозволить формувати ефективну політику управління товарними запасами, синхронізувати грошові потоки, прискорити процес надходження грошей.

ВИСНОВКИ

Обґрунтування теоретичних та науково-методологічних положень стосовно удосконалення аналізу і контролю в системі управління оборотними активами торговельних підприємств і нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробці практичних рекомендацій щодо організації та методики аналізу і контролю оборотних активів, дозволили вирішити поставлені завдання наступним чином:

1. Здійснено економіко-правовий аналіз обліку, аналізу і контролю оборотних активів в Україні; розглянуто особливості їх формування в підприємствах торгівельної галузі; визначено ефективність процесу формування і використання оборотних активів як найважливішого фактора стабілізації фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств та ринкової економіки в цілому.

2. Досліджено розвиток методології аналізу і контролю оборотних активів в Україні; розглянуто особливості побудови вітчизняної системи аналізу і контролю в управлінні оборотними активами; розглянуто сутність оборотних активів та уточнена їх класифікація. В цілях поглиблення аналізу і контролю оборотні активи згруповано по категоріях ризику, деталізована стаття „Інші дебітори”.

Особливістю даного дослідження є представлення методик контролю у формі моделей, які дозволяють сконцентрувати увагу на основних їх елементах та ефективно виконувати контрольні дій. Побудова методик контролю базується на принципах цілеспрямованості, системності, комплексності.

В цілях поглиблення аналізу оборотних активів торговельних підприємств, комплексної оцінки їх стану запропоновано критеріально-оціночний показник, який розраховується за формулою евклідової відстані від точки еталону до конкретних значень показників оцінювання об’єктів.

3. Визначено комплекс заходів, що спрямовані на формування товарних запасів та підтримання їх оптимального обсягу: розроблена методика нормування товарних запасів, метою якої є визначення їх оптимальних розмірів для забезпечення планового обсягу товарообороту у визначених умовах, місці та часі створення

необхідних матеріальних передумов для ритмічного та безперебійного продажу товарів при найменших витратах щодо їх формування, зберігання та регулювання; розроблена методика розрахунку оптимального обсягу закупівлі товарів, яка дозволяє визначити точку замовлення, взаємопов'язати обсяги закупівель із кінцевими результатами фінансово-господарської діяльності торговельного підприємства.

Побудована методика прогнозного аналізу оборотних активів торговельних підприємств, застосування яких спрямовано на підвищення рівня стратегічного управління оборотними активами.

4. Викладено методику аналізу і контролю дебіторської заборгованості: обґрунтовані критерії її визначення, удосконалена існуюча методика обліку заборгованості та її рефінансування, обліку простроченої та безнадійної заборгованості, оптимізації її структури. Поглиблення аналізу дебіторської заборгованості, його методів здійснено на основі визначення та оцінки її дисконтованої вартості та граничних коефіцієнтів.

5. Визначено методичні засади організації і змісту облікового процесу в умовах застосування сучасних інформаційних технологій в системі управління оборотними активами торговельних підприємств; розроблено систематизований перелік і зміст облікових номенклатур первинного, поточного і підсумкового обліку операцій з оборотними активами; визначено принципи кодування оборотних активів відповідно до номенклатури поточного обліку; розроблено журнал аналітичного обліку операцій з різними видами оборотних активів залежно від їх змісту та ролі в економічній діяльності підприємства.

6. Розроблена інформаційна модель контролю (на прикладі товарно-матеріальних цінностей) за дієвістю процедур: з перевірки початкових залишків; відповідності залишків на рахунках аналітичного та синтетичного обліку фінансовій звітності; перевірки правильності проведення інвентаризації; перевірки повноти документального підтвердження господарських операцій щодо руху запасів у бухгалтерському обліку; перевірки правильності списання втрат та формування вартості товарно-матеріальних цінностей.

Збір означеної інформації є основою для прийняття ефективних та дієвих заходів щодо оптимізації обсягів запасів, зниження їх до нормативного рівня.

7. Визначено підходи до організації системи внутрішнього контролю на торговельних підприємствах; розглянуто деталі вітчизняних та міжнародних норм, що стосуються організації та оцінки системи внутрішнього контролю; обґрунтовано стадії внутрішнього контролю оборотних активів, коло завдань, процедури

перевірки, перелік типових помилок і порушень у системі організації первинного обліку; розроблені рекомендації по недопущенню цих помилок, їх виправленню, реалізація яких дозволить підвищити якість контролю в торговельних підприємствах.

8. Обґрунтовано необхідність створення на крупних торговельних підприємствах спеціалізованих служб внутрішнього контролю, які спроможні забезпечити контроль за своєчасним і повним формуванням і використанням оборотних активів і капіталу в розрізі передбачених джерел, контроль за забезпеченням платоспроможності і фінансової стійкості підприємства; розроблена методика оцінки надійності служби внутрішнього контролю, як елемента організаційної структури управління, яка базується на теорії графів.

9. Розроблено алгоритм комп'ютерної обробки інформації при контролі ефективності управління оборотними активами, структура вхідних та вихідних документів, процедури контролю процесу обробки даних, які сприяють отриманню своєчасної та необхідної інформації, організації інформаційної діяльності на торгівельних підприємствах, оптимально задовольняючої поставлені завдання щодо управління оборотними активами.

Результати дослідження апробовані та впроваджені на торговельних підприємствах України.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Мних Є.В., Бутко А.Д., Большакова О.Ю., Кравченко Г.О., Никонович Г.І. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства/ За ред. Проф.. Мниха Є.В.-К.: КНТЕУ, 2005.-232 с.

2. Кравченко Г.О., Никонович М.О., Никонович Г.І. Концепція розвитку фінансового аналізу і контролю капіталу суб'єктів підприємницької діяльності//Фінансовий контроль №3, 2006.-с.49-51.

3. Никонович Г.І. Економіко-математичні методи та моделі управління товарними запасами як інструмент аудиту// Внутрішній аудит та управління бізнесом. Збірник тез і текстів статей з внутрішнього аудиту.-Київ, 2004. – с. 65-73.

4. Никонович Г.І. Управління активами підприємства // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету №3, 2005 – с. 65-70.

5. Никонович Г.І. Формування облікової інформації аналізу і контролю оборотних активів в умовах застосування сучасних інформаційних технологій//Вісник Національного технічного університету „Харківський політехнічний інститут”. Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Розвиток обліку та аудиту як

основи інформаційно-аналітичної системи підприємства.-Харків: НТУ „ХПІ”.-2005.-№8, т.3- с.195-197.

6. Никонович Г.І. Оперативний аналіз в системі управління оборотними активами// Тернопільський державний економічний університет збірник наукових праць „Наукові записки”.-Тернопіль:-2006

7. Никонович Г.І. Інформаційні потоки фінансового аналізу і контролю в системі управління активами підприємства// Обліково-аналітичні системи: глобальні і національні аспекти: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16-17 травня 2006р. – Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006р. – ч.2., с. 55-57.

8. Никонович Г.І. Загальний аналіз майнового потенціалу підприємства в системі стратегічного управління// Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту в умовах міжнародної інтеграції: Тези доповідей (20-22 квітня 2005р.) Частина 1/ Відп. ред Бутко А.Д.- К.: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2005.- с.160-162

9. Никонович Г.І. Концептуальні положення обліку і контролю оборотних активів торговельних підприємств// „Розвиток наукових досліджень 2005”: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 7-9 листопада 2005 р.: - Полтава: Вид-во „ІнтерГрафіка”, 2005.-т.10.- с. 33-37.

10.Никонович Г.І. Особливості формування облікової інформації та її використання в аналізі і контролі оборотних активів// Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть : Тези доповідей 4 міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Частина 2/ Відп. ред. З.В. Гуцайлюк.- Тернопіль, 30 березня 2006.- с.113-114.

11.Никонович Г.І. Перспективний аналіз в інформаційній системі управління оборотними активами// Міжнародні тенденції розвитку бухгалтерського обліку і аудиту та перспективи для України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 19 травня 2006р.- К.: КНЕУ, 2006.- с. 165-166.

12.Никонович Г.І. Перспективний аналіз оборотних активів підприємства// Теорія і практика економічного аналізу : сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку: Матеріали 4 міжнародної науково-практичної конференції (10-12 жовтня 2006р). - Тернопіль, ТНЕУ, Ек. Думка, 2006, с. 136-138.

13.Никонович Г.І. Прогнозування джерел фінансування активів підприємства// Матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених „Економічний і соціальний розвиток

України в 21 ст.: національна ідентичність і тенденції глобалізації”.- Тернопіль: ТАНГ „Економічна думка”.-2005-с. 387-389.

14. Никонович Г.І. Прогнозування товарних запасів на торговельному підприємстві// Облік аналіз і аудит у сучасному бізнесі: Міжнародна науково-практична конференція- Львів: ПП „Компакт-ЛВ”, 2004-с. 246-252.

Анотація

Никонович Г.І. Аналіз і контроль оборотних активів торговельних підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит. – Київський національний торговельно-економічний університет, Київ, 2007.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних і методологічних аспектів удосконалення аналізу і контролю оборотних активів в умовах ринкової економіки. В дисертаційній роботі систематизовано концептуальні положення організації і методики обліку, аналізу і контролю фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва; визначено критерії та напрямки моделювання обліку, аналізу і контролю оборотних активів в умовах застосування комп'ютерних інформаційних систем. Запропоновано комплексний підхід до аналізу і контролю оборотних активів торговельних підприємств, алгоритм оптимізації їх обсягу і структури та напрями його інтеграції у загальну інформаційно-аналітичну модель системи управління оборотними активами, за яким досягається висока ефективність здійснення аналітико-контрольних процедур, органічне поєднання методичних прийомів оперативного, ретроспективного і перспективного (прогнозного) аналізу і контролю. Запропоновано рекомендації щодо обґрунтування прийнятих рішень, підвищення рівня контролюваності на підприємствах торгівлі та ефективності управління оборотними активами.

Ключові слова: бухгалтерський облік, аналіз, контроль, прогнозування, оборотні активи, ефективність, критерії оцінки.

Аннотация

Никонович А.И. Анализ и контроль оборотных активов торговых предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.09 – бухгалтерский учет,

анализ и аудит. – Киевский национальный торгово-экономический университет, Киев, 2007

Диссертация посвящена исследованию теоретических и методологических аспектов совершенствования анализа и контроля оборотных активов в условиях рыночной экономики.

В диссертации определены экономические интерпретации содержания категории «оборотные активы», рассмотрена их классификация и обоснована необходимость ее совершенствования для целей учета, анализа и контроля на основе дополнения классификационных признаков.

В диссертационной работе дан анализ экономико-правовых аспектов учета, анализа и контроля оборотных активов; определены основные теоретико-методические проблемы анализа и контроля формирования и использования оборотных активов торговых предприятий Украины, требующие решения на современном этапе экономического развития.

Исследование вопросов формирования учетной информации контроля и анализа оборотных активов предприятий торговли позволило: разработать учетные номенклатуры первичного, текущего и заключительного учета, журнал аналитического учета операций с оборотными активами, рабочий план счетов учета оборотных активов, регистры текущего учета оборотных активов.

Обоснованы принципы моделирования анализа и контроля оборотных активов в условиях применения компьютерных информационных систем. Разработана организационно-информационная модель анализа и контроля операций с оборотными активами, основанная на принципе распределения информационных потоков в соответствии с уровнями управления оборотными активами торговых предприятий.

Предложена методика оперативного и ретроспективного анализа оборотных активов, исследованы причины нерациональной их структуры, которая сложилась в торговле: высокий, постоянно растущий удельный вес дебиторской задолженности в общем объеме оборотных активов, наличие просроченной и безнадежной задолженности, сверхнормативных запасов.

Предложена методика прогнозного анализа оборотных активов торговых предприятий, которая включает предложения по применению «смешанного» подхода к прогнозированию объема и структуры оборотных активов. Разработка прогноза базируется на методических основах перспективного анализа и прогнозирования экономических показателей и отчетности.

На основе моделирования процесса контроля оборотных активов разработана модель взаимосвязи и соподчиненности целей и задач внутреннего контроля оборотных активов торгового предприятия; определены принципы, на которых базируется организация деятельности служб внутреннего контроля, его методология; разработаны предложения по выработке общей логики построения четко функционирующей системы предварительного, текущего и последующего контроля.

На основе изучения и систематизации ошибок и нарушений в системе организации первичного учета разработан их перечень и рекомендации по их устранению и исправлению, что позволит определить объем и структуру первичной учетной информации, наиболее проблемные участки, которые требуют тщательной проверки, получить достоверную информацию об оборотных активах.

Представлены методики внутреннего контроля оборотных активов в форме моделей, которые созданы на основе принципов целенаправленности, комплексности, стандартизации, унификации, что способствует определению объекта контроля, применению рациональных приемов и способов, определению полного перечня информационного обеспечения, необходимого для выполнения контроля.

Изложенные методические подходы к оценке надежности функционирования служб внутреннего контроля, базирующиеся на теории графов, обеспечивают высокий уровень внутренней системы коммуникаций на торговых предприятиях, позволяют оценить качество структурно-функциональной формы внутреннего контроля торгового предприятия и повысить надежность, экономичность и эффективность системы управления оборотными активами торгового предприятия в целом.

Предложенные методики контроля первичной оценки запасов, проверки операций с денежными средствами, определения дисконтированной стоимости дебиторской задолженности, определения оптимального уровня товарных запасов и точки заказа базируются на модификации методов теории вероятностей с учетом возможных изменений спроса. Использование разработанных рекомендаций позволит сформировать эффективную политику управления товарными запасами, синхронизировать денежные потоки, ускорить процесс поступления денежных средств.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, анализ, контроль, прогнозирование, оборотные активы, эффективность, критерии оценки.

Annotation

Nykonovych G. Analysis and control of circulating assets of trading enterprises.

It is Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of a candidate of “economic sciences” in the field of 08.00.09 – accounting, analysis and audit. - Kiev state university of trade and economics, Kyiv, 2007.

Dissertation is devoted to research of theoretical and methodological aspects on improvement of analysis and control of circulating assets in the conditions of market economy. Conceptual positions of organization and method of accounting, analysis and control of financial economic activity of business entities. Certainly criteria and aspect of forming a complete accounting, analysis and control of circulating assets in the conditions of application of the computer informative systems. Offered various ways of attending the analysis and control of circulating assets of trading enterprises, algorithm of optimization of their volume and structure in the direction of it's integration into informational and analytical control operational system of circulating assets,

which has a high efficiency of reaching high analytical procedure - controls, organic combination of methodical receptions of operative, retrospective and perspective (prognosis) analysis and control. It is recommended to the relation on which basis decision was made, increase the level of control at the trading enterprises and efficiency of managing circulating assets.

Keywords: Accounting, analysis, control, forecasting, circulating assets, efficiency, estimation of criteria.

НИКОНОВИЧ ГАННА ІГОРІВНА

**АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ
ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Підп. до друку _____ Формат 60х84/16. Папір письм.
Ризографія. Ум. друк. арк. 0,93. Ум. фарбо-відб. 1,05.
Обл.- вид. арк. 1,0. Тираж 100 пр. Зам. № _____

Центр підготовки навчально-методичних видань КНТЕУ.
02156, Київ-156, вул. Кіото, 19